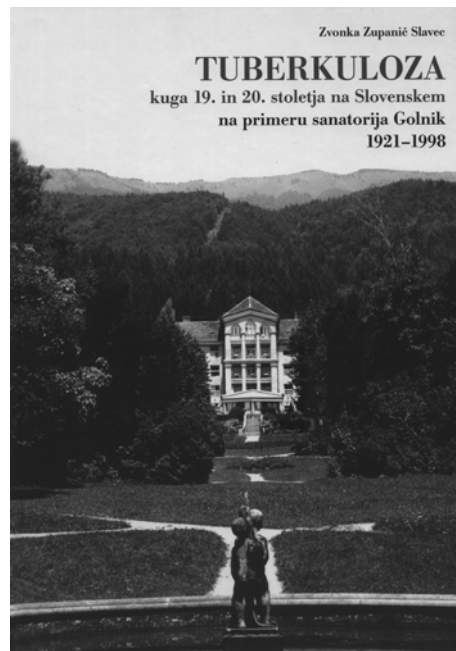

Zvonka Zupanič Slavec: TUBERKULOZA: kuga 19. in 20. stoletja na Slovenskem na primeru sanatorija Golnik (1921–1998). Ljubljana - Golnik, Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete - Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije - Bolnišnica Golnik, 2009, 343 str.

Najnovejši zgodovinskomedicinski prispevek dr. Zvonke Zupanič Slavec, ki že več let intenzivno raziskuje in deluje v okviru Inštituta za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, je monografija o golniškem sanatoriju za tuberkulozo in njegovih metamorfozah v času večdesetletnega delovanja te ustanove. Avtoričin namen ni bil prikazati splošnega pojavljanja tuberkuloze na Slovenskem skozi zgodovino, saj je to izredno zahtevna in obsežna naloga (že samo natančno število obolelih za to boleznijo ostaja velika uganka), temveč je skušala to 'belo kugo', ki je s preštevilnimi bledimi obrazi jetičnih bolnikov zaznamovala zlasti 19. in 20. stoletje, prikazati skozi pripoved o obstoju enega od sanatorijev. Že res, da je v knjigi izčrpano predstavljena sama zgodovina golniškega sanatorija, ki sicer dopolnjuje pred dobrim letom izdano avtoričino monografijo o delovanju Golnika v obdobju zadnjih desetih let, vendar pa se ob njej pletejo tudi druge, nekoliko osebnejše zgodbe. To so zgodbe tuberkuloznih bolnikov, te pa je avtorica deloma črpala iz osebnih pripovedi in spominov tistih ljudi, ki so okusili vso grenkobo te hude kronične bolezni, deloma pa se je prepustila toku pripovedi, kakor so ga narekovale ohranjene fotografije bolnišnice in življenja v njej. Fotografijam in njihovi pričevalnosti je posvečena še posebna pozornost, saj jih je v monografiji objavljenih kar okrog 700. Poleg fotografij, ki ne pričajo le o inventarju golniškega sanatorija, o poteku gradbenih posegov ter o razvoju medicinskih prijemov in kurativnih metod, temveč tudi o življenju znotraj ustanove ter o osebnih trenutkih v življenjskih zgodbah bolnikov, je v delu zbrano tudi drugo zgodovinsko gradivo (razni bolnišnični dokumenti in propagandni material, ki je pri osveščevalnih akcijah in popularizaciji novih zdravstvenih postopkov ter preventive igral ključno vlogo, ikonografske upodobitve jetike idr.). Spregledana ni niti prepletenost tuberkuloze, bolezni, ki je najvidneje zaznamovala prav čas industrializacije in

modernizacije, z umetnostjo, bodisi z beletrističnimi ali vizualnimi upodobitvami. V času, ko je bila jetika zelo tesna človekova spremljevalka, so se nanjo vezale različne konotacije, med katerimi je bila ena eklatantnejših njena melanholična 'romantičnost'. Počasen potek bolezni in odmiranja človeškega organizma se je skladal s podobami romantične smrti, ki so ji pogosto podlegli ravno umetniki; med slovenskimi so znani primeri J. Jurčiča, S. Jenka, J. Kersnika, D. Ketteja, J. Murna Aleksandrova, J. Kopitarja, I. Groharja in drugih, med tuberkuloznimi bolniki svetovnega slovesa pa najdemo Goetheja, Schillerja, Prousta, Kafko, pa tudi Moliéra in Rousseauja. Bolezen se seveda ni pojavila šele v 19. stoletju, temveč so jo poznali že veliko prej, kot ftizo ali sušico jo omenja Hipokrat, njeno zdravljenje raziskuje Paracelsus, o njeni nalezljivosti pa razglablja Fracastoro. Vendar je za drugo polovico 19. stoletja posebej značilen ravno razmah sanatorijev za jetiko, med katerimi je bil prav Golnik eden redkih, ki je bolnikom s pljučno tuberkulozo omogočal sprehode v sveži subalpski klimi in pomirjujočem okolju (znano obmorsko okrevališče v Valdoltri, kjer so prakticirali talaso-, helio- in klimoterapijo, je bilo v primerjavi z golniškim sprva namenjeno otrokom z osteoartikularno, kasneje pa bolnikom s kostno tuberkulozo).

V pripovednem okviru, ki sloni na dokumentarnem pregledu delovanja bolnišnice Golnik, se sanatorij razkriva vse od svojih začetkov do vseh preobrazb, ki jih je bil deležen. Iz gradu, ki se je že takoj po prvi svetovni vojni prelevil v zatočišče za jetične vojne invalide, je v 20. letih nastajal nov bolnišnični kompleks z velikim parkom, ki je ustrezal potrebam njegovih novih prebivalcev, tuberkuloznih bolnikov. Iz začetne nemoči in zgolj podpornega zdravljenja, ki je slonelo na blagodejnih klimatskih učinkih ter dietetičnem jedilniku, se je v prvih desetletjih 20. stoletja začel odločnejši boj proti tuberkulozi. Med drugo svetovno vojno so bili na Golniku prostori regionalne splošne bolnišnice za Gorenjsko, spremembe političnih razmer so namreč botrovale tudi namembnosti bolnišnice, ki je seveda morala služiti vojnim namenom, v povojnem času pa so prostore ponovno naselili tuberkulozni bolniki. Uvedba umetnega pneumotoraksa, razvoj pljučne kirurgije, odkritje rentgenskih žarkov, antituberkulotikov, zlasti streptomicina, uvedba para-amino-salicilne kisline, vse to je nato predstavljalo nove korake na poti uspešnega podjarmljanja dolgo neusmiljene morilke. Uspehi pri kurativi so nato prešli v organizirane preventivne akcije, ki so temeljile na natančnem zbiranju podatkov o jetičnikih ter na sistematičnem preprečevanju širjenja bolezni; vrstila so se namreč cepljenja in množični pregledi s pomočjo potujočih naprav za fluorografiranje. Zgodovine golniškega sanatorija pa niso oblikovali le požrtvovalni fiziologi in ostalo zdravniško osebje skupaj s svojimi nepogrešljivimi pomočniki, ki so bolezen neutrudno odvrčali, temveč je njegove prostore polnilo tudi dihanje na novo oblikovane skupnosti – skupine posameznikov, ki so delili enako bolezensko izkušnjo, povezovala pa sta jih družabno in duhovno življenje znotraj kompleksa, ki sta med njimi spleta globoke in

pogosto tudi trajne osebne vezi. Verjetno je bolnike, meni avtorica, še toliko bolj zbližala skupna izkušnja te stigmatizirane socialne bolezni, ki je za bolnika skoraj neizogibno pomenila tudi izločenost iz družbe na tak ali drugačen način, o vsakršnih drugih družbenih posledicah tuberkuloze pa tako ni potrebno izgubljeni besed.

Zajetna monografija Zvonke Zupanič Slavec je tako še en dragocen prispevek k slovenski zgodovini medicine, ki na dokumentaričen način združuje tako prvine intelektualne kot tudi socialne in kulturne zgodovine, in je kamenček v mozaiku še zdaleč ne povsem jasne podobe o vsem, kar je v preteklosti usodno ogrožalo človekovo zdravje.

Urška Železnik

Jože Pirjevec: "TRST JE NAŠ!" BOJ SLOVENCEV ZA MORJE (1848–1954). Ljubljana, Nova revija, 2007, 542 str.

Knjiga Jožeta Pirjevca "Trst je naš", ki je izšla konec leta 2007, je bila bodisi v strokovni bodisi v širši javnosti zelo dobro sprejeta, saj je v naslednjem letu pri založbi Nova revija že izšel ponatis. Avtor, predavatelj na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem in raziskovalec Znanstveno-raziskovalnega središča v Kopru ter, med drugim, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, na kateri vodi Odbor za preučevanje narodnih manjšin, je slovenskemu, a tudi tujemu, predvsem italijanskemu bralstvu, dobro znan. Njegov opus obsega več desetlin znanstvenih in strokovnih člankov, ki so izšli v revijah v Sloveniji, Italiji, Avstriji, Nemčiji in drugod, a tudi mnoge monografske publikacije, zlasti v slovenščini in italijanščini, ki pa so nato izšle tudi v prevodih. Po poglobljenih študijah, ki jih je Pirjevec posvetil zgodovini vzhodne Evrope v zadnjih dveh stoletjih (kot npr. *Storia della Russia*), jugoslovanskim tematikam (Tito, Stalin in Zahod; Jugoslavija 1918–1992; Jugoslovanske vojne), se je v svojem zadnjem delu vrnil k preučevanju zgodovine mesta, v katerem živi. Analizi zapletene tržaške preteklosti se je posvetil že z delom *Tržaški voz*, v katerem je preučil tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni in dogajanje v mestu v naslednjih desetletjih, v širši perspektivi italijansko-slovenskih (jugoslovanskih) odnosov ter s posebnim poudarkom na stanje slovenske manjšine na tem območju. Zgodovini slovenske narodne skupnosti v Italiji je, poleg številnih člankov, posvetil tudi monografijo, ki sta jo sestavila z Milico Kacin Wohinz (*Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000*), tako da je novo delo še en segment mozaika, ki ga je v zadnjih desetletjih sestavil Jože Pirjevec.